

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ УНИВЕРСИТЕТІ

ДИПЛОМДЫҚ ЖОБА

Тақырыбы: «Мектепке жасына дейінгі
балалардың бала қорқынышы және оларды
түзету жолдары»

Орындады: А. К.Амангалиева
Д. Б. Биртаева
Г. А. Исламова
Е.Мұқанбетқазина
Е.Нурғалиева

Ғылыми жетекші
аға оқытушы, магистр Төлебаева Ж.А.

МАЗМҰНЫ

- Кіріспе
- 1 Мектеп жасына дейінгі балаларда қорқыныштың көріну мәселесінің психологиялық-педагогикалық негіздемесі
 - 1.1 Психологиялық-педагогикалық әдебиеттердегі бала қорқынышы мәселесіне теориялық көзқарастары
 - 1.2 Мектеп жасына дейінгі балалардың бала қорқынышы себептері мен көрінісі
 - 1.3 Мектепке дейінгі жастағы балалардағы қорқынышты ертегі терапиясы арқылы түзету
- 2 Мектеп жасына дейінгі балалардың балалық қорқынышын эмпирикалық зерттеу
 - 2.1 Балалардың қорқынышының диагностикасы
 - 2.2 Мектепке дейінгі жастағы қорқынышты түзету бағдарламасы
 - 2.3 Мектеп жасына дейінгі балалардың қорқынышын түзету үшін әзірленген бағдарламаның тиімділігі
- Қорытынды
- Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

Өзектілігі:

Соңғы жылдары мектеп жасындағы балалардағы қорқыныш, сенімсіздік, мазасыздық, үрей сезімі бой көрсетіп келеді. Осы бала бойындағы қорқыныш әрекеттің пайда болуын психологтар жан жақты түсіндіреді.

Әлеуметтік тұрақсыздық жағдайында қазіргі бала көптеген қолайсыз факторларға ұшырайды, олар жеке тұлғаның мүмкіндіктерінің дамуын бәсеңдетіп қана қоймайды, сонымен қатар оның даму процесін кері қайтарады.

Көптеген ғылыми-зерттеу жұмыстарында қорқыныш психофизиологиялық сфераның бұзылуынан болады, себебі ол невроздың, депрессияның құрамдас бөлігі. Зерттеулерде эмоционалды толқулары бар балалардың санының артқанын көрсетеді.

Зерттеудің мақсаты:

- балалардың қорқынышының баланың мінез-құлқына әсерін анықтау және оны мектепке дейінгі жаста түзету жолдарын анықтау.

- 1. I. Қорқыныш мәселесі бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың жұмыстарын талдау.
- 2. Балалардың қорқынышының қалыптасуының психологиялық себептерін зерттеу.

Зерттеу міндеттері:

- балалардың қорқыныштары және оларды түзету жолдары.
- Әдіснамалық негізі болып орыс ғалымдары

Зерттеу пәні

- балалардың қорқыныштары психологиялық-педагогикалық құбылыс

Зерттеу объектісі:

- ертегі терапиясын қолдану негізінде бағдарлама жасақталып, балабақшадағы оқу тәрбие процесінде тиімді қолданған жағдайда, мектеп жасына дейінгі балалардың қорқынышын түзету сәтті болады деген болжам жасаймыз.

Зерттеудің болжамы:

Мектеп жасына дейінгі балаларда қорқыныштың көріну мәселесінің психологиялық-педагогикалық негіздемесі

«Қорқыныш- қауіпті жағдайда көрінетін ерекше өткір сезімдік күй, ерекше эмоционалдық реакция. Қорқыныш үнемі анықталған және жақын, қазірдің өзінде бар қауіптен туындайды

«Қорқыныш- адамның өмірі мен әл-ауқатына төнетін белгілі бір қауіптің санасында аффективті (сезімдікпен ұшталған) рефлексия. Қорқыныш өзін-өзі сақтау инстинктіне негізделген, қорғаныш сипатқа ие және осылайша импульс пен тыныс алу жиілігінде, қан қысымының белгілерінде және асқазанның секрециясында көрінетін жоғары жүйке әрекетіндегі айқын физикалық өзгерістермен бірге жүреді.

ҚОРҚЫНЫШ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕР

А.С. Спиваковская қорқынышты ерекше жедел эмоционалдық күй, қауіпті жағдайда көрінетін ерекше сезімдік реакция ретінде қарастырады. Автордың пікірінше, қорқыныштың пайда болуы нақты және жақын, бұрыннан орын алған қауіпке байланысты

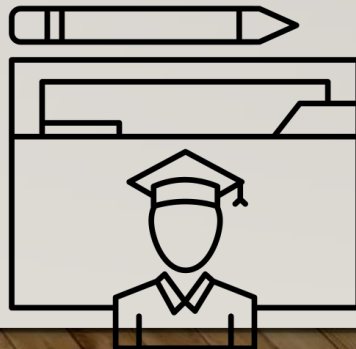
Айтуынша, А.И. Захаровтың пікірінше, қорқыныш-«адамның өмірі мен әл-ауқатына белгілі бір қауіптің санадағы аффективті (эмоционалды түрде ұшталған) көрінісі».

ҚОРҚЫНЫШ ДЕГЕНІМІЗ НЕ?

Қорқыныш- бұл ең алдымен дененің қандай да бір сыртқы ынталандыруға реакциясы.

Түрлі психикалық ауруларда адекватты емес қорқыныш реакциялары (фобиялар) байқалады. Фобиялар - белгілі бір (фобиялық) ортада тақырыпты қамтитын және вегетативті дисфункциялармен (жүрек соғуы, қатты терлеу және т.б.) жүретін белгілі бір мазмұндағы қорқыныштың обсессивті жеткіліксіз тәжірибесі.

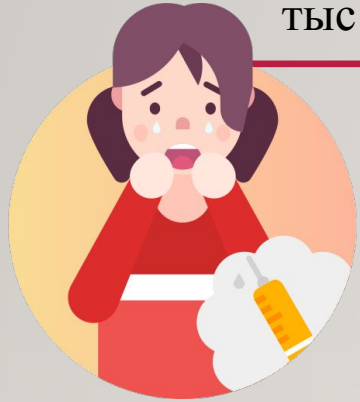
НЕВРОТИКАЛЫҚ ҚОРҚЫНЫШТАРДЫҢ ЖАСҚА БАЙЛАНЫСТЫ ҚОРҚЫНЫШТАРДАН АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ:

Үлкен эмоционалдық қарқындылық пен шиеленіс;
Ұзақ немесе тұрақты ағым және мінез бен тұлғаның қалыптасуына
кері әсер ету;
Ауырсынудың күшеюі;

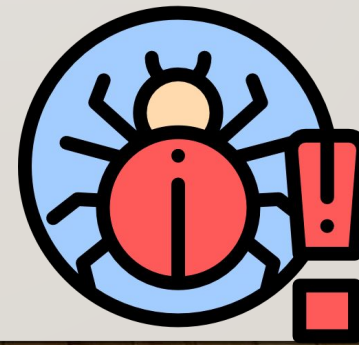
Басқа невротикалық бұзылулармен және тәжірибелермен өзара байланысы;
Қорқыныш объектісінен жалтару арқылы мінез-құлық туралы рефлексия, сонымен қатар
онымен байланысты барлық жаңа және белгісіз, т.б. мінез-құлықтың реактивті-
қорғаныш түрін дамыту;

Ата-ана қорқыныштарымен күшті байланыс;
Оларды жою тұрғысынан салыстырмалы қиындық.
Қорқыныш жүйке-психикалық сау балаларда да кездеседі.

Фобия (грек тілінен аударғанда қорқыныш) бір нәрседен қатты және шындыққа жанаспайтын қорқу – ашық кеңістіктен (мысалы, алаңдардан, саябақтардан немесе үлкен дүкендерден қорқу), тығыз жабық кеңістіктерден, биіктерден, зиянсыз жануарлардан (зоофобиямен) немесе қандай да бір нәрседен, адамдарда шамадан тыс үрей тудырмайтын әдетте тірі объекттен қорқу

Фобия

ПСИХИАТРАЛАР АЛАҢДАУШЫЛЫҚ ПЕН ҚОРҚЫНЫШТЫ XIX ҒАСЫРДА-АҚ АНЫҚ АЖЫРАТТЫ.

Қорқыныш

Қорқыныштың әрқашан себебі болады. Қауіп кетеді, қорқыныш жоғалды. Қорқыныш сезімді шыңдайды, күшқуатты жұмылдырады және әрекетке итермелейді

Мазасыздық

Мазасыздықтың айқын себебі жоқ. Мазасыздық ерік-жігерді әлсіретеді, азаптайды, қысым жасайды, психикалық және физикалық азап тудырады, ауруға әкелуі мүмкін. Бұл мазасыздық - бұл психологтың, психоневрологтың немесе психиатрдың көмегімен ғана жойылатын психиканың ауыр күйі екенін білдіреді.

МАЗАСЫЗДЫҚ ПЕН ҚОРҚЫНЫШ ТУРАЛЫ СӨЗ БОЛҒАНДА, ӘРТҮРЛІ АВТОРЛАР ОЛАРДЫ АЖЫРАТУДЫҢ ӘРТҮРЛІ КРИТЕРИЙЛЕРІН КӨРСЕТЕДІ.

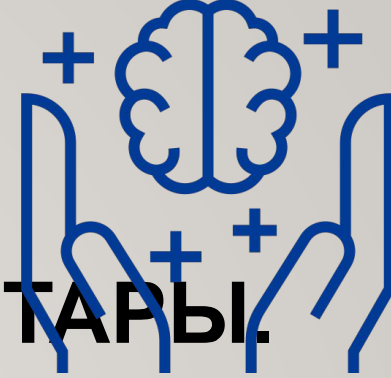
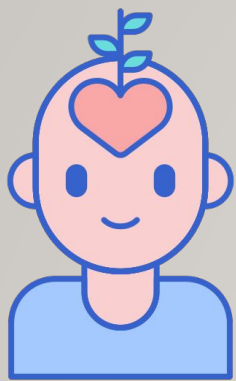
Бірінші критерий –
қауіптің
ерекшелігінің
деңгейі, адам ондай
қауіпке әрекеті
қалай

Екінші критерий –
қауіптің бағыты

Үшінші критерий -
адамның жауап
беру тәсілі.

Төртінші критерий-
тәжірибені
ұйымдастырудың
күрделілігі.

Бесінші критерий –
тәжірибенің
қарқындылығы

БАЛАНЫҢ ПСИХИКАЛЫҚ БҰЗЫЛЫСТАРЫ.

Балалардың қорқынышының пайда болуы психикалық дамудың жас ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Негізгі рөлді қиял алады яғни ол, бұрын алынған ақпаратты өңдеу арқылы жаңа бейнелер мен идеяларды жасаудың психикалық процесі атқарады.

Ежелден бері психологтар мен психиатрлар Л.А. Петровская, Т.М. Мишина, А.С.Спиваковская балалардың қорқынышының жиі кездесетін себептерінің бірі отбасындағы баланың дұрыс емес тәрбиесі, жанұядағы күрделі қарым-қатынастар екендігін атап көрсетті. Осылайша, психология мен педагогикадағы әртүрлі теориялық бағыттардың өкілдері отбасындағы қарым-қатынастардың баланың психикалық дамуына кері әсерін тигізетінін мойындайды

Мектеп жасына дейінгі балалардың бала қорқынышы себептері мен көрінісі

Балалардың көпшілігі 3 жастан бастап: бөлмеде, пәтерде жалғыз қалу; бандиттердің шабуылдары; ауырып қалу, ауру жұқтыру; Өлу; ата-анасының қайтыс болуы; әкесін немесе шешесінің өлімі, жаза; ертегі кейіпкерлері, балабақшаға кешігіп келу; қорқынышты; кейбір жануарлар («қасқыр, ит, жылан, өрмекші және т. б.); көлік (автомобиль, пойыз); табиғи апат; биіктік; тереңдік; жабық кеңістік; су; өрт; өрт; қан; инъекциялар; дәрігерлер; қатты дауыстардан қорқады. Қыздардағы қорқыныштардың орташа саны ұлдарға қарағанда жоғары. 5-7 жастағы балалар қорқынышқа өте сезімтал [31].

Ежелден бері психологтар мен психиатрлар Л.А. Петровская, Т.М. Мишина, А.С.Спиваковская балалардың қорқынышының жиі кездесетін себептерінің бірі отбасындағы баланың дұрыс емес тәрбиесі, жанұядағы күрделі қарым-қатынастар екендігін атап көрсетті.

Теріс тәжірибе

Қорқыту.

Ата-ананың жоғары мазасыздығы.

**Балалық қорқыныштың
келесі себептері
мыналар:**

Ата-аналардың агрессивті
мінез-құлқы.

Фильмдер, компьютерлік
ойындар.

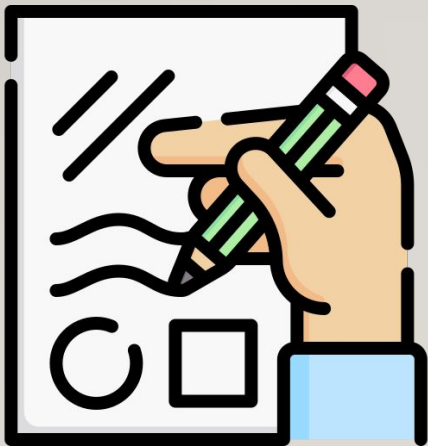
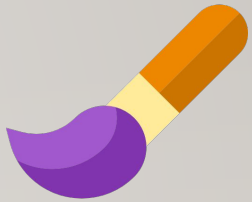
Баланың психикалық бұзылыстары.

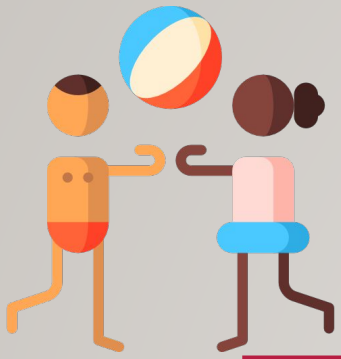
Баланың жасы	Қорқыныштары
1-3 жас	Жалғыз қалу, жақындарының қасында болмауы, кенеттен пайда болған дыбыстардан, кенеттен болған өзгерістерден, бөтен адамдардан, кері ықылас туғызған адамдардан және оқиғалардан (мысалы, дәрігерден)
2-4 немесе 3-5 жас	Жалғыз қалудан, қараңғыдан, жабық кеңістіктерден, «бір жерін ауыртып алудан»
4-6 немесе 5-7 жас	<p>Ажалдан қорқу, осыдан – қоңыздан, өрмекшіден, қаннан, жарадан т.б. қорқыныштар басталады.</p> <p>Өзі үшін, одан кейін жақсы көретін адамдары үшін қорқу. Өлшемге келмейтін қорқыныштар (жалмауыз кемпірлерден, құбыжықтардан, аңыздардан т.б.). бұл қорқыныштар баланың қиялында туындайды. Себебі ол ажалдың не екенін білмесе де оның бар екенін түсінді. Ол басқа адамдардың өлуі және өзінің өліп қалуы мүмкін екендігін біледі.</p>
5-8 немесе 6-7 жас одан үлкен	<p>«Жаман бала» болудан, жұрттың ойындағыдай болмай шығудан қорқу. Осы қорқыныштан – төмен баға алу, кешігіп қалу, тақта алдында жауап беру, т.б. қорқыныштар туындайды.</p> <p>Соғыстың, апаттың, аурулардың болуы мүмкіндігінен қорқу.</p>
Жасөспірімде	<p>Шет қалудан қорқу.</p> <p>Өзін-өзі (жеке тұлғалығын) жоғалтудан қорқу.</p>

Мектепке дейінгі жастағы балалардағы қорқынышты түзету жолдары

«Бейнелеу өнері сабағында баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту» (авторлары М.В.Водинская, М.С.Шапирова) баладағы қорқыныш жағдайлардан шығудың әртүрлі әдістерін қолдану ұсынылады

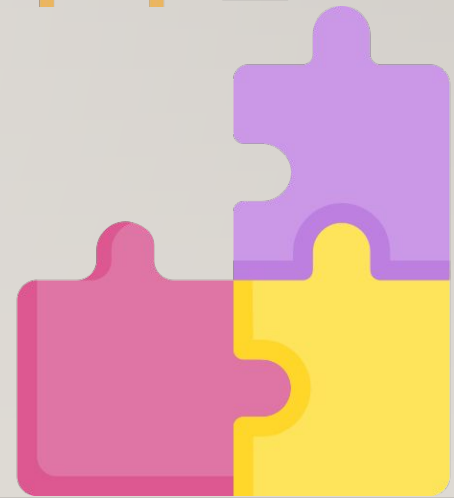
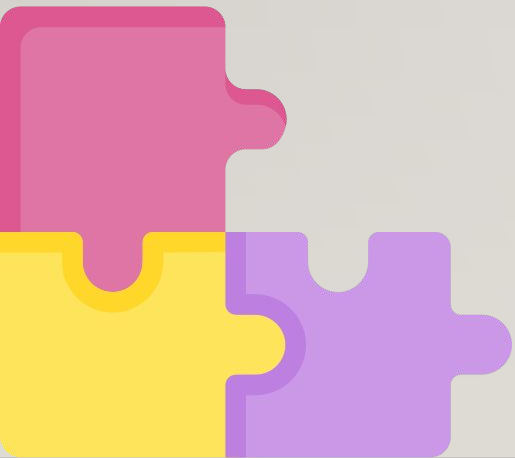
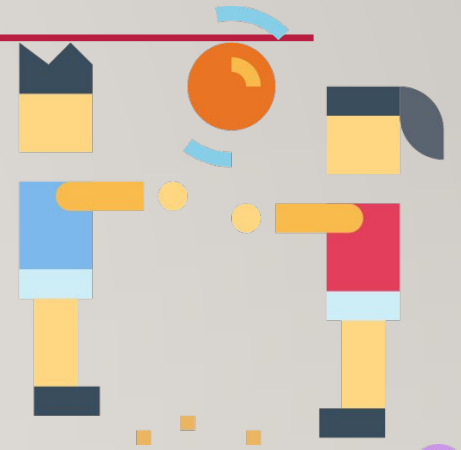

1. Балаға таныс кейіпкерлерді, бала сияқты қорқынышты бастан кешіретін ертегілер мен мультфильмдер кейіпкерлерінің суретін салу.
2. Сурет ойыны, қобалжу объектісі алдымен бейнеленеді, содан кейін оны бояйды.
3. Жуынатын бөлмедегі плиткадағы гуашь немесе акварель бояумен салынған кескіннің, қорқынышты баланың суреттері.
4. Қорқыныш объектісінің сыртқы түрін түрлендіретін және өзгертетін бейнесі.
5. Түрлі түсті және әртүрлі қаныққан бояуларды қолдану арқылы қорқыныш сезімін бастан кешірген баланың күйін үйлестіру.
6. жалпақ щеткамен немесе саусақпен үлкен қағаз парақтарына сурет салу.

А.И. Захаров сонымен қатар қорқынышты түзету ойынын қолдануды ұсынды.

1. Балалардың бір-біріне кенеттен допты лақтыруы, «Қосу», «ұстау» т.б.
2. Жүгіруден ұстап тұрған балалар шеңберіне кезектесіп ену қолдар.
3. Күрес сайысы, қылыш тартыс, бір-біріне доп лақтыру.
4. Қабырғадан көтерілу және кілемшеге секіру (ересектерді сақтандырумен), арқаннан, құммен шағын шұңқырдан секіру.
5. Артқа қайту және соңғы орындықтан секіріп, жүлде алу үшін бір-бірінен алшақ орналасқан балалар орындықтарымен өту.

КӨЗҚАРАСЫ БОЙЫНША Л.М. ГУСЕВА, МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРМЕН ПСИХОКОРРЕКЦИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТА ЕҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕР ТОПТЫҚ ТЕРАПИЯНЫҢ КЕЛЕСІ ТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНУ БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ

1. Би терапиясы, онда қозғалыстар сезімдердің экспрессивті түрде босатылуына, стрессті жеңілдетуге әкеледі.

2. Арт-терапия, мұнда көркем шығармашылық бейнелері визуалды бейнелер арқылы жеңілірек көрінетін қорқынышты қоса санадан тыс процестердің барлық түрлерін көрсетеді.

3. Қозғалыс терапиясы, би терапиясымен тығыз байланысты, мұнда барлық жағымсыз эмоциялар азаяды.

4. Дене терапиясы. Қозғалыс жаттығулары қарабайыр сезімдерді босатуды ынталандырады, массаж сияқты физикалық байланыстарды қолдану шиеленісті жеңілдетуге көмектеседі.

5. Ойын терапиясы. Л.М. Гусев атап өткендей ойын баланың ішкі әлеміне нақты түр мен өрнек береді.

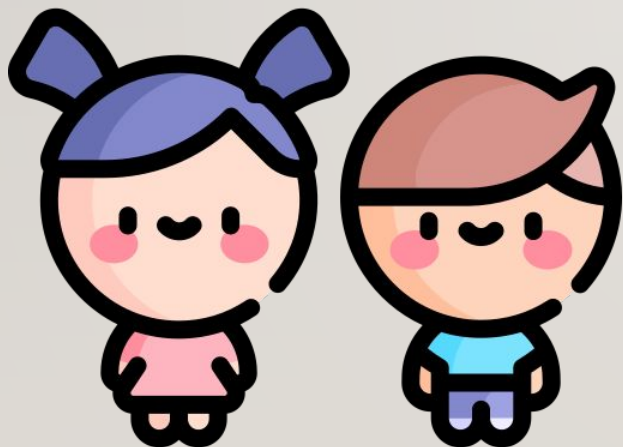
7. Ертегі терапиясы. (А.И. Захаров) Балалар ертегі кейіпкерлерін драматизациялау арқылы ертегі кейіпкерлеріне деген қорқынышын жеңуе болады

Балалардағы қорқынышты түзету жолдары

Ойын терапиясы
арқылы түзету.

Регрессивті ойын

Реалистік ойын

Ертегі терапиясы
арқылы түзету.

Қуыршақ терапиясы
арқылы түзету

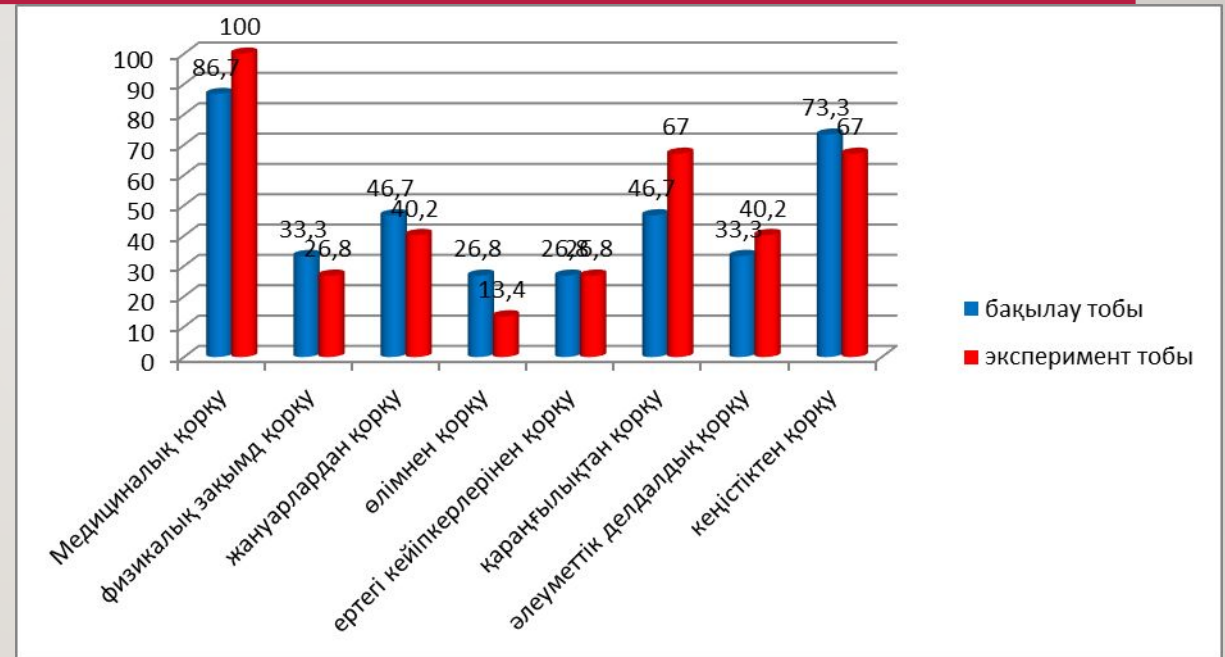
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ БАЛАЛЫҚ ҚОРҚЫНЫШЫН ЭМПИРИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Зерттеудің мақсаты: мектеп жасына дейінгі балалардың қорқынышын зерттеу және алынған нәтижелер негізінде ертегі терапиясының көмегімен балалардың қорқынышын түзету бағдарламасын әзірлеу және сынау.

(«Үйдегі қорқыныш» әдісі) (%)

Қорқыныш түрі / Қорқыныштың осы түрі бар балалар саны	Бақылау тобы	Эксперимент тобы
медициналық қорқыныштар - ауырсыну, инъекциялар, дәрігерлер, аурулар	86,7	100
физикалық зақым келтірумен байланысты қорқыныштар көлік, күтпеген дыбыстар, өрт, соғыс, элементтер	33,3	26,8
жануарлардан қорқу	46,7	40,2
өлімнен қорқу (өзінің)	26,8	13,4
ертегі кейіпкерлерінен қорқу	26,8	26,8
қараңғылық пен қорқынышты түс көруден қорқу	46,7	67
әлеуметтік делдалдық қорқыныш - адамдардан, балалардан, жазалау, кешігу, жалғыздық	33,3	40,2
кеңістіктік қорқыныштар - биіктік, тереңдік, жабық бос орындар	73,3	67

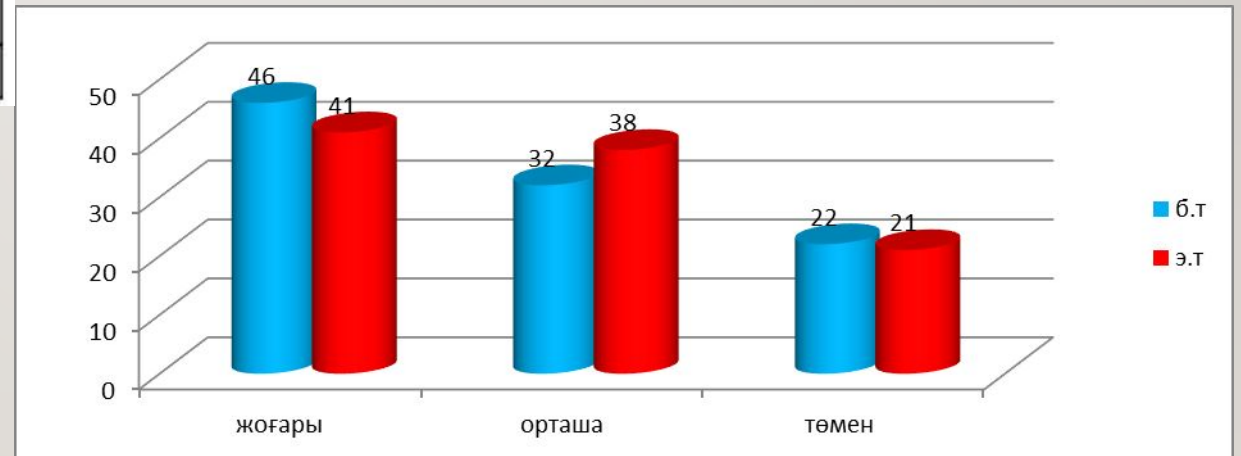

Сурет I. Мектепке дейінгі жастағы балаларда қорқыныштың сол немесе басқа түрінің болуын зерттеу нәтижелері («Үйдегі қорқыныштар» әдісі) анықтау кезеңінде (%)

«Менің қорқыныштарым» проективтік әдістемесі (А.И. Захаров)

Деңгейі	Бақылау тобы	Эксперимент тобы
Жоғары	46	41
Орташа	32	38
Төмен	22	21

Көрініп тұрғандай 3-кестеде де берілген нәтижелерден екі топта да қорқыныштың жоғары деңгейі басым.

Сурет 2. - Анықтау кезеңіндегі бақылау және эксперименттік топтардағы қорқыныш деңгейлері бойынша зерттелушілердің көрсеткіштері %)

Алынған нәтижелерді талдау

Зерттеуіміздің үшінші кезеңінде бақылау эксперименті жүргізілді. Бақылау экспериментінде біз келесі әдістер мен әдістерді қайта қолдандық: «Үйдегі қорқыныш» А.И. Захаров пен М.А. Панфилова, қорқынышты зерттеудің проективтік әдісі А.И. Захаров «Менің қорқыныштарым». Бұл әдістерді біз бақылау тобындағы, сондай-ақ қорқынышты түзету жұмыстары жүргізілген эксперименттік топтағы түзету жұмыстарына дейін және одан кейінгі сыналушылардың қорқыныш деңгейлеріндегі айырмашылықтарды анықтау мақсатында қолдандық. Анықтау және бақылау кезеңдеріндегі әдістердің нәтижелерін салыстырмалы талдау нәтижелері төменде келтірілген

ҚОРЫТЫНДЫ

Балалар қуанады, жылайды, қорқынышты, мұңды, уайымды бастан кешіреді. Дегенмен, әртүрлі балалардың эмоцияларының тереңдігі мен қарқындылығы әртүрлі. Бұл сипаттамалар физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік факторларға байланысты. Әрбір жаста интеллектуалдық сала мен қиялдың дамуы нәтижесінде пайда болатын нормативті қорқыныштар байқалады. Бала өмірінің қолайлы жағдайларында мұндай қорқыныш жоғалады. Қорқыныш адам үшін сындарлы да, деструктивті де болуы мүмкін.

Сонымен дипломдық жоба жазу барысында мынадай мақсатқа қол жеткізілді - балалардың қорқынышының зерттеу және оларды түзету жолдарын анықтау, сонымен қатар зерттеудің барлық міндеттері шешілді.

Назарларыңызға рахмет!

